Znanstveni simpozij mladih raziskovalcev ZRC SAZU

Naravna in kulturna dediščina

ZBORNIK POVZETKOV

Katarina Trček
Muzikološki inštitut

GLASBA NA GRADU BORL: GRAJSKI POZITIV RUDOLFA RAPOLTA

Grad Borl na obronkih Haloz je doslej zamenjal že več lastnikov. Leta 1639 je lastništvo prevzela družina Sauer, ki je v času svojega bivanja grad večkrat prenovila. Med drugim je prizidala grajsko kapelo in si v gradu uredila obsežno zbirko glasbil, med katerimi je bil tudi pozitiv Rudolpha Rapoldta – orglarja švicarskega rodu, ki se je v drugi polovici 17. stoletja priselil v štajersko mesto Bruck an der Mur. Tu si je pridobil meščanske pravice in odprl svojo orglarsko delavnico, v kateri je izdelal vsaj trinajst glasbil, vključno z borlskim pozitivom iz leta 1668. To petregistrsko glasbilo je doslej zamenjalo več lastnikov in lokacij in se ohranilo v svoji prvotni podobi. Danes je restavrirano, vključeno v stalno razstavo mestnega muzeja Varaždin in kot takšno edini pričevalec o obstoju grajske bogoslužne glasbe 17. stoletja na današnjem ozemlju Slovenije.

Lucija Lapuh
Geografski inštitut Antona Melika

REVITALIZACIJA KULTURNE DEDIŠČINE TUDI S POMOČJO SOCIALNIH PODJETNIKOV

Območja, bogata s kulturno dediščino, se soočajo s številnimi družbenimi, gospodarskimi in okoljskimi izzivi. Pomembno lahko pripomorejo k izboljšanju gospodarskih in družbenih razmer v regiji.
Prispevek osvetljuje vlogo socialnega podjetništva pri revitalizaciji kulture dediščine. Socialno podjetništvo je vrsta družbeno odgovornega podjetništva, čigar ključni cilj je ustvarjanje javnega dobrega. Socialna podjetja ponujajo možnosti za inovativno zaposlovanje ranljivih skupin ljudi, krepijo družbeno solidarnost, povečujejo sposobnost družbe za reševanje gospodarskih, družbenih in okoljskih problemov ter spodbujajo medgeneracijsko sodelovanje in prostovoljno delo. Prispevek predstavlja tudi nekatera socialna podjetja, ki se ukvarjajo z revitalizacijo kulturne dediščine. Socialni podjetniki lahko delujejo na področju fizične obnove objektov kulturne dediščine (na primer restavratorstvo) ali pri ohranjanju njihove funkcijske vrednosti, vsebine in namembnosti. Socialna podjetja lahko pomembno prispevajo k poznavanju kulturne dediščine na področju znanosti, izobraževanja in socialnega turizma.

Polona Sitar
Inštitut za kulturne in spominske študije

MUZEJ SLOVENSKIH BLAGOVNIH ZNAMK V NASTAJANJU

Blagovna znamka ostaja simbol, ki ljudem ponuja možnost razmišljanja o preteklosti in identificiranja z njo. Omogoča tudi razumevanje pomena njihove sedanjosti in pogled v prihodnost. Prispevek na primeru nastajajočega muzeja slovenskih blagovnih znamk prikazuje njihovo življenje z vidika ljubiteljskega zbirateljstva in osvetljuje odnos do kulturne dediščine nedavne preteklosti, ki ga gojimo v postsocialistični sedanjosti. V muzeju bodo predstavljene najbolj kultne slovenske blagovne znamke, kot so: Gorenjka, Radenska, Cockta, Šumi, Laško, Union … V prispevku osvetljujemo tudi sodelovanje ljubiteljskih zbirateljev z različnimi muzeji in podjetji pri ohranjanju njihove dediščine in zgodovine. Na takšen način se dediščino blagovnih znamk ne le ohranja pri življenju, ampak tudi aktivno obravnava in s tem izpopolnjuje njeno definicijo.

Vanja Kočevar
Zgodovinski inštitut Milka Kosa

DEDNA POKLONITEV VOJVODINE KRANJSKE NADVOJVODU FERDINANDU (1597) – POZABLJENA DEDIŠČINA ZGODNJENOVOVEŠKEGA OBLASTNEGA CEREMONIALA

Dedna poklonitev (Erbhuldigung) je bila posebna slovesnost umestitve novega deželnega kneza ob njegovem prevzemu oblasti, ki je temeljila na vzajemni prisegi med knezom na eni ter deželnimi stanovi na drugi strani. Predstavljala je osrednje oblastno in ustavno dejanje v življenju dežele kot politične entitete, saj je bil novi vladar dolžan spoštovati stanovske privilegije, stanovi pa so mu obljubili svojo zvestobo. Prispevek je posvečen dedni poklonitvi leta 1597, ki je bila v marsičem prelomna. Deželni knez stanovom namreč ni potrdil verskih koncesij iz Bruške pacifikacije (1578), s čimer je končal obdobje legitimirane protestantske Cerkve v deželi in odpravil zadnjo pravno oviro za izvedbo protireformacije. Stanovi so s tem dokončno prešli zenit svoje politične moči iz časa reformacije. Na političnem parketu se je s tem zaključilo obdobje t. i. stanovsko monarhičnega dualizma, saj je deželni knez zlomil politično moč stanov in uveljavil konfesionalni absolutizem. Novo razmerje moči se je jasno odrazilo pri naslednjih dednih poklonitvah; nekdaj samozavestni stanovi so se namreč spremenili v vdane spremljevalce absolutističnega vladarja.

Simona Kostanjšek Brglez
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

»... ŽELJAN NEBESNE ŠIRJAVE, POT UBERE V VIŠINO.« MOTIV IKARJA IN DEDALA V SLOVENSKI LIKOVNI UMETNOSTI 20. IN 21. STOLETJA

Ikar in Dedal spadata med pogosteje upodobljene mitološke teme v 20. stoletju. Med vsemi motivi je v sodobni umetnosti najpogostejša upodobitev Ikarjevega padca, pri čemer gre večkrat za Ikarja kot nosilca vsebine, mitološka zgodba pa je potisnjena v ozadje. Tako se upodobitve velikokrat nanašajo na aktualne teme, na primer na obravnavo problematike tretjega sveta, na ekološka vprašanja in moderno tehniko. Dozdajšnje raziskovalno delo je pokazalo, da sta bila Dedal in Ikar tudi v slovenski umetnosti tega in prejšnjega stoletja priljubljena likovna tema, ki je pritegnila številne ustvarjalce, vendar pa njihova dela še niso bila deležna temeljitejših raziskav in predstavitev. Prispevek obravnava upodobitve slovenskih umetnikov in se osredinja na naslednja vprašanja: kakšno vlogo in pomen imata Ikar in Dedal v opusu posameznih ustvarjalcev in kakšna je njuna sporočilnost, kako umetniki prevzemajo in interpretirajo motiv z ozirom na svoja občutja in dogajanja okrog sebe ter kakšne vsebine prihajajo v ospredje v primerjavi s sočasnimi deli tujih umetnikov. Prispevek obravnava tudi (morebiten) posreden ali neposreden vpliv Ovidijevih Metamorfoz.

Elena Legissha
Inštitut za arheologijo

ODKRIVANJE KOLIŠČARSKE KULTURNE DEDIŠČINE PRI IGU

Kolišča pri Igu so eno najbolj znanih arheoloških najdišč iz pozne bakrene in zgodnje bronaste dobe ne le v Sloveniji, temveč tudi širše. Od leta 2011 so vpisana na UNESCO-v seznam svetovne dediščine. Odkrili so jih leta 1875 med čiščenjem jarkov vzdolž Ižanske ceste severno od Iga. Na odkritje se je takoj odzval Karl Dežman, takratni kustos Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani, in že istega leta so pričeli z arheološkimi izkopavanji. Odkrili so enega izmed najlepših zbirov lončenine v Sloveniji, ki ga hrani Narodni muzej Slovenije. Prispevek predstavlja izsledke najnovejših raziskav in analiz keramičnega gradiva, s katerimi smo dobili nov vpogled v okoliščine odkritja, prve raziskave in materialno kulturo ižanskih koliščarjev.

Peter Kozel
Inštitut za raziskovanje krasa

HKRATNO EKOLOŠKO VREDNOTENJE VODNE IN KOPENSKE FAVNE V KRAŠKIH JAMAH

Speleobiologija je veja biologije, ki preučuje organizme v podzemeljskih okoljih. Raziskovalci biologije in ekologije podzemeljskih habitatov pri raziskovalnem delu običajno ločeno obravnavamo vodne in kopenske organizme. Do zdaj še nismo raziskali, ali med tema dvema skupinama obstajajo kakršnekoli povezave, podobnosti ali vzporednice. V prispevku se osredinjamo na hkratno celostno obravnavo vodne in kopenske favne v izbrani jami, saj predvidevamo, da med njima obstajajo določene ekološke povezave in podobnosti. S sistematičnim in intenzivnim terenskim in laboratorijskim delom preverjamo domnevo, da se obe favni odzivata z značilno letno dinamiko in tvorita enotno entiteto v podzemeljskem okolju.

Katarina Šrimpf
Inštitut za slovensko narodopisje

RABA IN IZRABA PRIPOVEDNEGA IZROČILA

Rabo kulturne dediščine za različne namene lahko opazujemo skoraj na vseh področjih javnega življenja. Kulturna dediščina služi političnim in ideološkim namenom, uporablja se za kulturne in turistične prireditve ali služi kot polje, iz katerega črpajo ideje različni ustvarjalci – folklorne skupine, gledališčniki in drugi umetniki. Različne oblike tradicij lahko s svojo pojavnostjo predstavljajo tudi simbolno identiteto lokalne ali širše skupnosti. To simbolno predstavljanje lokalne identitete in pripadnosti s pomočjo pripovednega izročila se lahko spremlja skozi različne oblike tudi v občini Rogaška Slatina. Pripovedno izročilo in zgodbe, ki jih je občinska oblast uporabila za simbol kraja, poskušajo povezati skupnost in istočasno simbolno ponazarjajo in potrjujejo bogato krajevno zgodovino.

terenski del - vodi Vanja Kočevar in sodelavci muzeja	
16:00–18:00	Muzej Krasa
18:00–20:00	strokovno vodenje po Postojni
20:00	večerja
SOBOTA, 10. 10. 2015	
strokovna ekskurzija - vodijo Petra Gostinčar, Peter Kozel, Matej Blatnik in sodelavci muzeja	
8:30	odhod iz Postojne
9:00–13:00	ekskurzija **Orehovški kras** obisk jame, osnovne značilnosti kraškega površja, predstavitev regionalne geomorfologije, jamska biologija **Pivška jezera** predstavitev regionalne geomorfologije in hidrogeologije
13:00–15:00	Muzej vojaške zgodovine Pivka
15:00	kosilo

Jernej Tiran
Geografski inštitut Antona Melika

KJE SE NAJBOLJŠE IN KJE NAJSLABŠE ŽIVI? PROSTORSKA ANALIZA KAKOVOSTI BIVALNEGA OKOLJA V IZBRANIH SLOVENSKIH MESTIH

Ljudje imajo zelo različne potrebe, želje in pričakovanja glede lokacije svojega bivališča, zato je objektivno merjenje kakovosti bivalnega okolja v mestih precej nehvaležna, a nič manj pomembna naloga. Bivanje v mestnem okolju namreč pomeni soočenje z vrsto pozitivnih in negativnih učinkov, ki se spreminjajo v času in prostoru in na različne načine vplivajo na odnos med človekom in njegovim bivalnim okoljem. Prispevek predstavlja izbrane rezultate doktorske disertacije, v kateri smo ovrednotili bivalno okolje v izbranih slovenskih mestih (Ljubljani, Mariboru, Kopru, Jesenicah in Grosuplju) z upoštevanjem temeljnih značilnosti geografskega pristopa. Bivalno okolje smo opredelili kot značilnosti stanovanja ter njegove ožje in širše okolice, ki so pomembne za zadovoljevanje splošnih človekovih potreb in opravljanje temeljnih človekovih funkcij. Prepoznali smo ključne vsebine bivalnega okolja in kakovost bivalnega okolja na podlagi popisnih in prostorskih podatkov izmerili s seštevanjem standardiziranih neobteženih kazalnikov. Rezultate smo prikazali na hišno številko natančno in s tem podrobno razkrili bivalne razmere, v katerih živijo tamkajšnji prebivalci. Rezultati lahko koristijo mestnim oblastem in prostorskim načrtovalcem pri zagotavljanju kakovostnih bivalnih razmer kot tudi prebivalcem in investitorjem pri iskanju primernega stanovanja ali lokacije za stanovanjsko gradnjo.

Matjaž Geršič
Geografski inštitut Antona Melika

HIŠNA IN LEDINSKA IMENA KOT DEL KULTURNE DEDIŠČINE

Hišna imena so del nesnovne kulturne dediščine. V preteklosti so služila razpoznavanju hiš, ljudi in ostalih objektov, sodobni družbeni procesi pa so povzročili opuščanje njihove rabe. V hišnih imenih se ohranja domače narečje in njegove krajevne posebnosti, njihova motivacijska razlaga pa odraža zgodovinske, geografske, biološke in socialne razmere na podeželju. Podobno je z ledinskimi imeni. Ta so bila nekoč ljudem pripomoček za orientacijo v njihovem bližnjem življenjskem okolju in pri njihovih kmečkih opravilih, danes pa so pomembna kot orientacijske točke. Ledinska imena se kot zrcalo zgodovinskega in jezikovnega razvoja pokrajine v krajevni narečni govorici prenašajo iz roda v rod, spreminja pa se način njihove izgovarjave in zapisa.

PROGRAM	
PETEK, 9. 10. 2015	
9:00–9:15	prihod udeležencev
9:15–9:30	uvodni pozdravi
I. del - moderatorka Polona Sitar	
9:30–9:50	Katarina Šrimpf (ISN), *Raba in izraba pripovednega izročila*
9:50–10:10	Simona Kostanjšek Brglez (UIFS), *Motiv Ikarja in Dedala v slovenski likovni umetnosti 20. in 21. stoletja*
10:10–10:30	Vanja Kočevar (ZIMK), *Dedna poklonitev vojvodine Kranjske nadvojvodu Ferdinandu (1597) – Pozabljena dediščina zgodnjenovoveškega oblastnega ceremoniala*
10:30–10:50	Katarina Trček (MI), *Glasba na gradu Borl: Grajski pozitiv Rudolfa Rapolta*
10:50–11:10	premor
II. del - moderatorka Katarina Šrimpf	
11:10–11:30	Lucija Lapuh (GIAM), *Revitalizacija kulturne dediščine tudi s pomočjo socialnih podjetnikov*
11:30–11:50	Polona Sitar (IKSŠ), *Muzej slovenskih blagovnih znamk v nastajanju*
11:50–12:10	Elena Legissha (IZA), *Odkrivanje koliščarske kulturne dediščine na Igu*
12:10–12:30	Peter Kozel (IZRK), *Hkratno ekološko vrednotenje vodne in kopenske favne v kraških jamah*
12:30–14:30	kosilo
III. del - moderatorka Lucija Lapuh	
14:30–14:50	Jernej Tiran (GIAM), *Kje se najboljše in kje najslabše živi? Prostorska analiza kakovosti bivalnega okolja na primeru izbranih slovenskih mest*
14:50–15:10	Matjaž Geršič (GIAM), *Mikrotoponimi kot kulturna dediščina*
15:10–15:30	Matej Blatnik (IZRK), *Hidrogeologija podzemnega toka zaledja Ljubljanice*
15:30–15:50	Peter Kumer (GIAM), *Zasebni lastniki majhnih gozdnih posesti*
15:50–16:00	sklep

Prehodna lega tega prostora je že v preteklosti botrovala stiku različnih kulturnih krogov, kar se zrcali v bogati kulturi in umetnosti.
S ciljem celostnega prikaza dediščine slovenskega prostora je bila leta 2008 zasnovana Enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem – DEDI. Namen tega projekta je bil med drugim približati naravno in kulturno dediščino najširši javnosti in jo spodbuditi k soustvarjanju jutrišnje dediščine.

Naravni in kulturni dediščini je posvečen tudi tretji simpozij mladih raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, čigar zbornik povzetkov je pred vami.

Matjaž Geršič

Literatura:

Bernik, F. 2010: Zgodovina SAZU. URL: http://www.sazu.si/o-sazu/zgodovina.html (2. 9. 2015).
Ciglič, R., Perko, D. 2013: Pokrajinske vroče točke Evrope. Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 53-1.
Dedi 2015. URL: http://www.dedi.si/ (2. 9. 2015).
Delak Koželj, Z. 2009: Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine. Vestnik 21-86.
Geodiverziteta 2015. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Geodiversity (2. 9. 2015).
Ivanc, T. 2012: Varstvo nepremične kulturne dediščine. Maribor.
Kulturna dediščina 2015. URL: https://sl.wikipedia.org/wiki/Kulturna_dedi%C5%A1%C4%8Dina (2. 9. 2015).
Poljak Istenič, S. 2013: Tradicija v sodobnosti. Ljubljana.
Unesco 2015. URL: http://en.unesco.org/ (2. 9. 2015).

Matej Blatnik
Inštitut za raziskovanje Krasa

HIDROGEOLOGIJA PODZEMNEGA TOKA ZALEDJA LJUBLJANICE

Podzemni tok Ljubljanice so preučevali že številni raziskovalci: izvajala so se vodna sledenja, meritve pretokov voda in raziskave podzemlja, a so pri pojasnjevanju vedno ostala odprta vprašanja. V sedanjem času zato uporabljamo dodatne metode, s katerimi skušamo bolje pojasniti podzemeljsko pretakanje vode na območju med Planinskim in Logaškim poljem ter izviri Ljubljanice. V jamah z dostopom do podzemne vode spremljamo temperaturo vode, njeno globino in električno prevodnost. Pri meritvah največjo pozornost posvečamo izrednim dogodkom, kot so visoke vode, saj lahko iz vzorca dviganja in spuščanja ter temperature vode razberemo, kako so posamezne jame med seboj povezane. Za boljše razumevanje hidrogeologije podzemnega toka si pomagamo tudi s trirazsežnostnimi geološkimi zemljevidi in trirazsežnostnimi modeli jam.

Peter Kumer
Geografski inštitut Antona Melika

ZASEBNI LASTNIKI MAJHNIH GOZDNIH POSESTI

Gospodarjenje z majhnimi gozdnimi posestmi se v zadnjem času sooča s številnimi izzivi, kot so prostorska razdrobljenost parcel, velik solastniški delež in nizek delež poseka glede na možen posek. Te gozdne posesti so z gospodarskega vidika razmeroma nepomembne, pomembnejša pa je njihova družbena razsežnost. Da bi zajeli značilnosti zasebnih lastnikov majhnih gozdnih posesti, ki so zelo raznolika družbena skupina, smo pripravili kombiniran spletni in poštni vprašalnik in anketiranje izvedli na izbranem vzorcu lastnikov. Z metodo razvrščanja v skupine smo prepoznali dve skupini lastnikov, ki se razlikujeta glede na cilje gospodarjenja in vrednotenje funkcij gozda. Z metodo SWING smo prepoznali dejavnike, ki zavirajo dejavnejše gospodarjenje. Ugotovili smo, da lastniki majhnih posesti različno vrednotijo pomen gozda in nameravajo z njim različno intenzivno gospodariti.

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA

Dediščina je tisto, kar smo podedovali od preteklih generacij, ohranjamo v sedanjosti in bomo posredovali prihodnjim generacijam. Pomembnost raziskovanj naravne in kulturne dediščine se zrcali tudi v oblikovanju dologoročnega raziskovalnega programa Naravna in kulturna dediščina Slovenskega naroda, ki ga od leta 1980 skupaj z inštituti Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU izvaja Slovenska akademija znanosti in umetnosti. S tem se dediščina ohranja, krepi pa se tudi identiteta narodne skupnosti.

Dediščino v grobem delimo na kutlurno in naravno. H kulturni dediščini sodijo dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih skupnost opredeli kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. UNESCO-va Konvencija o varstvu svetovne in naravne dediščine razvršča kulturno dediščino v tri skupine: spomenike, skupine stavb in krajino. Naravna dediščina pa vključuje elemente biodiverzitete (rastlinstvo, živalstvo in ekosistemi) ter geodiverzitete (geološke strukture, fosili, prsti in vodna telesa). Pomembni dediščinski spomeniki so umeščeni na UNESCO-v seznam svetovne dediščine. UNESCO skrbi za inventarizacijo, zaščito in ohranjanje teh izjemnih kulturnih in naravnih spomenikov kot skupno dediščino človeštva. Po zadnjih podatkih je na omenjenem seznamu 1007 spomenikov. 197 jih ima značilnosti naravne dediščine, 779 kulturne, 31 pa je mešanega značaja.

Slovenija je zaradi svojih naravnih in družbenih lastnosti z dediščino zelo bogata dežela. Preplet tektonskega stika Alpidov in Dinaridov ter poznejšega pestrega geomorfološkega razvoja površja, raznolikih naravnih okolij s številnimi endemičnimi vrstami ter vodnih bogastev, Slovenijo v evropskem okviru označuje kot pokrajinsko vročo točko.

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA
Znanstveni simpozij mladih raziskovalcev ZRC SAZU
Zbornik povzetkov

Uredniški odbor: Matjaž Geršič, Vanja Kočevar, Petra Gostinčar
Izdal: Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Zanj: Oto Luthar

Oblikovanje zbornika: Matjaž Geršič
Oblikovanje naslovnice: Gorazd Bence
Jezikovni pregled: Jernej Tiran
Slika na naslovnici: Ana Mizerit

Ljubljana, 2015

BELEŽKA

BELEŽKA

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA

Znanstveni simpozij mladih raziskovalcev ZRC SAZU
Postojna, 9. in 10. oktober 2015

ZBORNIK POVZETKOV